

РЕВОЛЮЦІЙНО-СЕЛЯНСЬКІ ВИСТУПИ 1905 р. НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛАХ МИКОЛАЇВСЬКОГО ГРАДОНАЧАЛЬСТВА І ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Узагальнюються хід революційно-селянських виступів 1905 р. Херсонської губернії. Доводиться, що загострення суперечностей консолідувало український етнос і спонукало до збереження духовних надбань, відстоювання національної самобутності, збереження традицій, рідної мови та культури.

Ключові слова: сільська інтелігенція, політично-громадські організації, революційна діяльність, національна свідомість, репресії та покарання.

Незважаючи на достатньо викристалізований світовий досвід формування політичних систем, революції і війни і на сьогодні залишаються одним із варіантів вирішення конфліктних ситуацій та засобом здійснення і утвердження певної політики. Революція не має правових засад, але присутнє економічне і духовно-ідеологічне підґрунтя, що стає для певної групи людей об'єднуючим чинником. Стрімке зростання політичної соціалізації сучасної людини спричинене глобальними соціальними змінами, які відбулися як в середині країн так і по за її межами, спрямували сучасних науковців на визначення системо утворюючих компонентів та фундаментальних засад розвитку суспільства спричинених революційними перетвореннями, що і окреслило актуальність даного дослідження.

На початку ХХ ст. у західноєвропейських країнах уже відбулися буржуазні революції, які викликали докорінні зміни в економічній та політичній сферах, ввели систему буржуазного парламентаризму, демократичні права і свободи людини. Поразка Росії у російсько-японській війні 1904-1905 рр. поглибила суспільно-політичну кризу в країні, що спричинило першу Російську революцію 1905-1907 рр. Революція почалась розстрілом мирної демонстрації робітників Петербурга 9-го січня 1905 р. і вилилась у бурхливі виступи робітників та селянства. На той час, Південь України також став осередком багатьох соціальних суперечностей сформованих національним гнітом, феодально-поміщицьким та капіталістичним устроєм. Все це об'єднувало революційно-селянські виступи 1905 р. на Півдні України з революційними виступами що відбувалися в інших частинах Російської імперії, створювало основу для взаємодії різних соціальних верств населення, сприяло утворенню і діяльності місцевих осередків загальноросійських партій.

Історія теоретичних досліджень революційних виступів 1905-1907 рр. налічує не один десяток років. Ті чи інші історіографічні оцінки та положення знайшли відображення в працях Д. Дорошенка, М. Грушевського, М. Аркаса та ін. Спроби узагальнити робітничий рух 1905-1907 р. в Україні здійснили Л. Дмитрова «Україна в 1905 році» (Харків, 1925), Ф.Є. Лось «Революція 1905-1907 років на Україні» (К., 1955), Лось Ф.Є. «Буремний 1905-й на Україні» (К., 1965), Л.М. Иванов «Революция 1905-1907 гг. на Украине» (М., 1955), М. Кравчук, П. Шморгун «Спільна боротьба українського і російського пролетаріату в революції 1905-1907 років» (К., 1955), В. Скоробогатов Бойова «Співдружність російського і українського народів в роки першої російської революції» (Київ, 1955), «Революційна боротьба трудящих України в 1905-1907 рр». (Київ, 1980) та ін. Узагальнення робітничого руху у межах окремих регіонів представили Гончаренко Н. «Донецкий пролетариат накануне и в годы первой русской революции 1905-1907 гг». (Луганск, 1955), Максимов А «Революционная борьба пролетариата Донбасса в 1905 году» (Сталино, 1956), Поіслад Д.П. «Робітнича Шулявка в революції 1905 р.» (Київ, 1965), Лифанов В., Миющенко В. «Николаев. Страницы истории 1789-1989». (Одесса, 1989), Шкварець В.П., Мельник М.Ф. «Миколаївщина: погляд крізь століття. Історичний нарис» (Миколаїв, 1994). Опрацьовуючи низку історичних джерел, нам здалося що проблема революційно-селянських виступів 1905 р. недостатньо вивчена на регіональному рівні.

Народно-демократичний рух 1905-1907 рр. на Півдні активізувався під впливом конкретних історичних подій: загальнополітичний страйк на підприємствах восени 1905 р., що охопив тільки в Миколаєві 12 000 робітників та службовців; страйк суднобудівників; повстання на броненосці “Потьомкін” та на крейсері “Очаків”.

Марксистська ідея – справедливість, рівність, свобода – не тільки була провідною пролетарського руху, а й стала базовою для селянського общинного соціалізму. Незважаючи на стрімкий промисловий розвиток, Україна залишалася переважно сільськогосподарським регіоном. Оскільки переважна більшість населення мешкала у селах. Селянський революційний рух пройшов складний шлях розв’язання соціально-політичних і економічних питань. Набувши гнучкої тактики та навичок конфронтації він еволюціонував від стихійності до національно зорієнтованих програм. Шлях перетворень пройшов декілька етапів а саме: стихійності, налагодження політичної співпраці з робітничими партіями, формування селянського українського політичного діяча, орієнтація на національне питання. Перші революційні селянські виступи були політично не свідомими, стихійними, не містили ніяких програмних вимог. Хаотичні виступи зводилися до розграбування та до спалення поміщицьких маєтків.

У червні 1905 р. в с. Кримка Балтського повіту – селяни відібрали у поміщика землю, худобу, реманент, ліс [1]. У с. Криве Озеро Ананьївського повіту Херсонської губернії, мобілізовані на російсько-японську війну селяни вчинили напад на садибу поміщика Широценка [2], селяни Анчекрака Ільїнської волості Одеського повіту розібрали хліб поміщика Віденського, розгромили маєток поміщика Енні [3]. У Кашперо-Миколаївці Херсонського повіту Херсонської губернії революційно настроєні робітники, селяни та наймити в жовтні – грудні 1905 р. підняли стихійні виступи у поміщицькій економії та на підприємствах Бутовича. Розгромили винокурню, розібрали реманент, залучили до свого руху солдат, що охороняли маєток. Виступ був придушений кавалерією, викликаною поміщиком [4]. Селяни с. Роксандрівка Херсонського повіту (в ніч на 1 грудня 1905 р.), озброївшись вилами, кілками та мисливськими рушницями, разом з мешканцями сусідніх сіл напали на економію землевласника Брюхіна. Повстали зламали ворота, розібрали зерно та борошно, вивезли майно, підпалили скирти соломи. Викликані карателі заарештували активістів виступу і кинули до херсонської в’язниці [5].

Незважаючи на стихійність сільських виступів, можна прослідкувати й позитивні моменти: по-перше, вони продемонстрували, що селянство може бути загрозливою силою для сільської буржуазії, по-друге, стало зрозуміло, що без організованої та політично-свідомої боротьби селянські виступи приречені на поразку. Тяжкі умови життя примушували бідняків шукати заробітку на стороні. Селяни, які мали коня, виїздили до Херсона, Миколаєва, де займалися візникуванням, грабарюванням та будівництвом залізниць. Кількість заробітчан з кожним роком збільшувалася. Повертаючись у села, вони розповідали односельцям про організовану боротьбу робітників, свідками якої вони були.

Поступово серед селянського руху виділились політичні сільські лідери, які спроможні очолити революційні дії. Вони налагодили стосунки з революційним робітничим рухом Миколаєва, Херсона, Одеси, Вознесенська; розповсюджували революційні листівки, брошури, газети; організовували мітинги, сходи, маївки. Так, у с. Врадіївка Ананьївського повіту місцевий селянин Я. Буняк установив зв’язок із Ананьївським соціал-демократичним гуртком і розповсюджував соціал-демократичні листівки, які закликали до боротьби проти царизму і гнобителів [6]. Революційні настрої у мешканців посаду губернії Березнегувате підтримували односельці О. Кутовий та Н. Авраменко. Очолована ними біднота увійшла до складу створеного у 1905 р. у Висунську Відділення Всеросійської селянської спілки, яка об’єднувала революційні маси всього округу. Для придушення виступів у Березнегувате послано сотню козаків та роту драгунів, які нещадно розправились з селянами [7].

Значну роль у розвитку політичної свідомості відіграли прокламації, листівки, звернення, в яких висвітлювались злободневні питання економічного та політичного становища. У волосному центрі Херсонського повіту Гур’івки на початку 1900 р. політичну агітацію вів селянин М. Сергієв. Він розповсюджував соціал-демократичну літературу, проводив бесіди на політичні теми, брав активну участь у маївках. У 1906 р. його заарештовано і вислано до Архангельської губернії [8]. В с. Семенівка Благодатненської волості Єлисаветградського повіту селянин Т. Грутка розповсюджував революційну літературу, соціал-демократичні листівки, збирав таємні сходи та

вів антиурядову пропаганду [9], до нього залучились селяни З. Вишнівецький, І. Сокута та І. Руденко, яких за революційну діяльність заслано до Сибіру [10]. Селяни с. Костувате Ганнівської волості Єлисаветградського повіту П. Колінний, І. Колісник, І. Солодун та місцевий житель с. Сергіївка З. Бабичев встановили зв'язок з членами революційного гуртка волосного центру Братська для отримання літератури, листівок, прокламації. На сходах закликали до об'єднання місцевих організацій повіту в єдине угруповання [11].

Отже, селянство зміцнювало союз із робітничим революційним рухом, намагалось позбутися ідейної обмеженості та вийти за рамки дезорганізованості. Протягом тривалого часу спілкування між робітниками і селянами все більш зміцнювалось, бо основоположними були однакові обставини: експлуатація, безправ'я та соціальна знедоленість. Активна співпраця змінила тактику революційної боротьби селянства та політичне мислення, що у значній мірі сприяло перетворенню селянства на активну революційну силу, здатну не тільки кинути виклик існуючій владі, а й управляти революційним рухом, створюючи гуртки, страйкові комітети, економічні ради та інші громадсько-політичні угруповання. Наприкінці 1903 р. в посаді Богоявленську селяни І. Беляєв, О. Задорожний, О. Савун, Т. Дьяченко, І. Сириця організували місцевий соціал-демократичний гурток. Гуртківці підтримували тісний зв'язок з представником Миколаївської організації РСДРП Б. Борисовим, через якого розповсюджували ідеї про необхідність збройного повстання. У 1905 р. селяни захопили землю поміщика Волконського та розпочали її розподіл. Направлена рота солдатів Лиманського полку довго не могла призупинити цей антиурядовий виступ [12].

У волосному центрі Єлисаветградського повіту – Єланцю діяв підпільний соціал-демократичний гурток, керівниками якого були місцеві наймити М. Коноваленко та Т. Видиш. Влітку селяни захопили пшеницю, сіно, корів, почали розподіляти землю. Викликані козаки заарештували 203 особи та кинули їх до Єлисаветградської в'язниці. Після суду більшість селян заслана у Волгородську губернію, а решту оштрафовано. Але наступного року знову відбулось селянське зворушення під керівництвом бойової дружини - "Селянське братство" [13].

Соціал-демократичний гурток с. Возсіятського Ольвіопольського повіту створений у 1905 р., до складу якого входили селяни Й. Бондаренко, М. Вагін, П. Вагіна, І. Павлюк, Л. Павлюк, П. Чабанов та інші, розповсюджував переписані від руки листівки, які закликали посилити боротьбу з поміщиками, реквізуючи пшеницю, землю, реманент та роздаючи все бідним селянам [14]. Дійову опозицію становив Вознесенський соціал-демократичний гурток, який розпочав діяти в 1901 р. Жителі с. Олександрівка, Щербані та волосного центру Трикрати Єлисаветградського повіту, волосного центру Арбузинка та с. Костянтинівка Благодатнівської волості встановили з ним міцний зв'язок: отримували літературу, листівки, консультації та поради. Так, селянин з Арбузинки О. Ікленко за допомогою Вознесенського РСДРП створив місцевий Селянський комітет, куди увійшли А. Старченко, М. Погуца, М. Рожков, К. Яковлев [15].

За допомогою членів Вознесенської соціал-демократичної організації в Костянтинівці створено гурток революційно настроєних селян, до складу якого увійшли М. Балануца, М. Панченко та інші. Заняття в гуртку часто проводили робітники Вознесенська та Ольвіополя, для підтримки місцевого порядку сформована селянська бойова дружина [16]. Делегація гуртка с. Олександрівки стала учасником нелегального селянського з'їзду, який скликала Вознесенська організація РСДРП [17]. Селянський комітет Трикрат, активними учасниками якого стали місцеві жителі С. Великодній, М. Міняйло, П. Говорецький, на окружному селянському з'їзді у Вознесенську закликав не платити податки, не йти в рекрути, відбирати землю у поміщиків [18].

Комітети РСДРП Миколаєва, Херсону та Одеси також включились в агітаційну роботу серед сільського населення. За дорученням Одеського комітету РСДРП Ю. Афонін організував у с. Голті Ананївського повіту, соціал-демократичну групу, активістами якої були місцеві селяни З. Крамаренко, А. Шмід, вона закликала селян до повстання і розподілу поміщицької землі [19]. Представник Херсонського РСДРП О. Бабич у с. Снігурівка Херсонського повіту організував страйковий комітет. Оголосивши повстання, члени комітету та революційно настроєні селяни захопили економію князя Трубецького, поміщика Шполи та Пономаренка, розділили зерно та землю. Для придушення повстання з міста прибув загін козаків, місцеві поміщики створили чорносотенне куркульське формування, так звану «дружину спокою», яка разом з козаками влаштувала на селі розправи над повсталими. Майже місяць 173 арештованих тримали зачиненими у корівнику, багатьох учасників було ув'язнено і заслано до Сибіру [20].

Під впливом діяльності Миколаївського комітету РСДРП восени 1905 р. у с. Висунську, підпорядкованого Миколаївському військовому губернаторству, діяла організація Всеросійської селянської спілки, до якої увійшли біднота і середняки з сіл Лепетиха, Любомирівка та Маліївка. У грудні цього ж року селяни відібрали хліб поміщиків Карабана, Лисоцького, Марченка, Тимченка, дали рішучу відсіч козакам, що прибули приборкати повстання; роззброїли поліцію, створили з місцевих мешканців виборчу міліцію, яка діяла протягом місяця. До села власті направили «чорну сотню», і карателі стратили активістів О. Савченка, Й. Ярошенка, Й. Тарасова, інших заарештованих вислали до Сибіру, до миколаївських та херсонських тюрем. У революційному виступі брали участь і жінки, двох з них Н. Кедровську і Г. Підтоптану засуджено на п'ять років заслання до Архангельська [21].

Посилення репресій та покарань з боку уряду не могли залякати, а тим більше, стримати постійно зростаючий вплив революційних ідей на жителів села, боротьба яких ставала все більш організованою. Однак селянський рух формувався вже не тільки організовано, а й ідейно, ставав політично зрілим і цілісним процесом, спроможним висунути обґрунтовані програмні пропозиції соціальних перетворень.

Улітку 1905 р. селяни Нечаяного Одеського повіту створили економічну раду, яку очолив місцевий житель А. Колодій. Рада вимагала від поміщиків збільшення заробітної платні, зменшення орендної плати на землю і пасовище. Селяни заарештували управителів економії, розпочали розподіл землі та поміщицького майна, самостійно організували збирання врожаю [22]. Страйковий комітет жителів с.Мигія Ольвіопольського повіту, усунувши старих старосту та писаря, висунув поміщику економічні вимоги: «...знизити орендну плату на землю з 7 крб. 50 коп. до 5 крб., за минулі 10 р. повернути селянам по 2,5 крб. за десятину та виділити їм необхідну кількість землі для оренди»[23]. Сільській комітет с. Нової Одеси Херсонського повіту вимагав зниження орендної плати з 12 крб. 50 коп. за десятину до 8,5 крб. за десятину, підвищення щоденної плати до 1 крб., наділення землею малоземельних. Бідняки Й. Кир'ян, С. Шевченко, Л. Романов організували з 90 селян озброєний загін. Для придушення якого послано поліцейську дружину і дві сотні козаків. Організаторів кинули до в'язниці, а 60 учасників прилюдно покарано нагаями [24]. Селянський комітет с.Ковалівка Одеського повіту на чолі з бідняками М.Некласом, П.Шаповаловим, З.Сторчаком прийшли до землевласника Шлессера і примусили його написати зобов'язання зменшити орендну плату з населення, дати дозвіл на випас худоби, беручи по 3 крб. за голову, звільнити наймитів, які працювали в його господарстві. Селянський виступ розгромлено, найактивніших учасників розстріляно, а інших заслано на каторгу [25]. Селянський страйковий комітет Кривого Озера Ананївського повіту вимагав від місцевих землевласників Широченката та Атаманчука на половину підвищити платню, зменшити орендну ціну за випас худоби, відмовитися від 300 десятин орендованої землі і здати її в оренду по 6 крб. за десятину [26]. Під керівництвом страйкового комітету малоземельні жителі с.Володимирівки Казанківської волості припинили роботу на панських ланах і рішуче вимагали зниження орендних цін, збільшення земельних наділів, надання демократичних свобод [27]. Страйковий комітет волосного центру Мостового Ананївської волості примусив поміщика брати тільки третю копу від зібраного з орендованої землі врожаю, встановити орендну плату не вище 6 крб. за десятину землі, плату за випас худоби не більш 3 крб. з однієї голови [28].

Страйковий комітет с.Іллінська зобов'язав місцевого землевласника підписати угоду, згідно з якою той не мав права наймати на роботу робітників іншої території без дозволу місцевих селян, коли ж угоду було порушено, то селяни заарештували поміщика. Викликаний загін карателів ув'язнив активних учасників страйкового комітету та його керівників В. Росинця та Я. Турчина [29].

Як бачимо, селянські програмні документи містили низку економічних вимог, направлених на налагодження взаємин між селянами та сільською буржуазією, переконували останніх у необхідності поступитися певними своїми привілеями заради злагоди. Але майнові розбіжності не давали змогу вирішувати існуючі протиріччя мирним шляхом. Сільська буржуазія претендувала на верховенство і не бажала погоджуватись на будь-які поступки, і головне те, що обидва класи розходилися в своїх ідейних переконаннях. Однак селянство не хотіло втрачати права на землю, ряди сільських революціонерів зміцнювалися шляхом залучення до них місцевої

інтелігенції, освіта та життєвий досвід якої дозволяли кваліфіковано захищати інтереси селянства. Збідніла інтелігенція, проживаючи довгий час у сільській місцевості, прониклася сільським способом життя, його традиціями, звичаями, і селяни сприймали її представників як споріднений елемент свого життя.

У с. Покровка Ананьївського повіту селяни Г. Гордович, Д. Жевнер, Г. Ставниченко запропонували лікарю С. Сноровському очолити революційний гурток. Наприкінці 1905 р. членів гуртка заарештували, лікаря С. Сноровського розстріляли, а Г. Гордовича засудили на довічне ув'язнення [30]. Учителька Н. Нікіфорова в Богополлі Ананьївського повіту організувала соціал-демократичну групу, що проводила агітаційну роботу серед населення, розповсюджувала брошури та газети антиурядового змісту [31]. Разом з селянами В. Шпаком, Я. Шпаком, С. Чорним місцевий учитель села Богданівки Головлівської волості Ананьївського повіту Н. Шушара створили соціал-демократичну групу, яка висунула наступні вимоги: забезпечити загальне безкоштовне навчання для дітей рідною мовою та помилування тих, хто постраждав від влади; створити у волості управління, яке представляло б усі прошарки населення; вибирати депутатів до Державної думи на основі рівного голосування незалежно від статі й національності [32].

Земський учитель Д. Косанджі у с. Нечаяне Одеського повіту організував підпільну групу, до якої залучає місцевих селян-активістів М. Берка, Я. Колісніченка, М. Реута. Члени підпільної групи проводили серед селян велику агітаційно-роз'яснювальну роботу, при школі створили гурток для дорослих, де навчали грамоті та читали нелегальну марксистську літературу. З ініціативи групи 21 лютого 1907 р. у Нечаяному зібрався з'їзд делегатів 5-ти організацій "Селянської спілки", які діяли на території волості. Було обрано загально-сільській комітет з'їзду, прийнято проект програми боротьби проти експлуататорів [33].

У педагогічній семінарії Нового Бугу існуючий соціал-демократичний гурток охоплював велику кількість вихованців семінарії, робітників та вчителів. З ініціативи гуртка 20 жовтня 1905 р. пройшла політична демонстрація [34]. Вчителі Н. Алейніков, Н. Поляков у с. Полтавка Херсонського повіту у 1904 р. очолили підпільний революційний гурток з 12 осіб, які проводили агітаційну роботу серед жителів навколишніх сіл. У 1906 р. діяльність гуртка була розкрита [35]. З ініціативи вчителя Г. Моршакова в с. Інгулка Балацьківської волості Херсонського повіту діяв революційний комітет. Улітку 1905 р. рішенням комітету відібрано маєток землевласника Кранцфельда, розподілено зерно та землю. Для покарання учасників виступу прибув загін козаків, учителя Г. Моршакова вбито, а багатьох селян ув'язнено [36].

У с. Братському Єлисаветградського повіту лікар В. Волков сформував підпільну соціал-демократичну організацію. Улітку 1905 р. на його квартирі відбувались конференції соціал-демократичних організацій з Єлисаветграда, Вознесенська, Трикрата, де обговорювались нагальні проблеми, розповсюджували революційну літературу, твори М. Некрасова та Т. Шевченка [37]. У червні 1905 р. у волосному центрі Анатолівка фельдшер земської лікарні К. Симанов створив революційну організацію, яка підготувала страйк мешканців сіл Анатоліївки, Тузли, Федорівки та Михайлівки. Вимогами страйкарів було: підвищити заробітну плату в економіях до 30 крб. на місяць чоловікам, до 15 крб. жінкам, до 7,5 крб. підліткам; поліпшити умови праці; зменшити річну орендну плату на землю до 4-5 крб. за десятину; надати можливість отримувати медичне обслуговування та освіту [38].

Відтак, сільська інтелігенція була учасником політично-громадських організацій, допомогла обґрунтовувати, спрямовувати соціально-політичну та економічну діяльність революційно налаштованих селян, формувати їхні вимоги та укоренити в свідомості думки про національну незалежність. У програмному документі революційного гуртка с. Казанки Єлисаветградського повіту сформульовані наступні положення: «Ми вважаємо необхідним: скинути царське самодержавство; всі органи місцевої влади повинні обиратися всім населенням незалежно від статі, національності, релігій, загальним рівнем, прямим і таємним голосуванням; передати всі землі в руки тих, хто її обробляє; знищити залишки кріпосного права на Україні; надати населенню повну недоторканість особи, житла, свободу слова, друку, зборів, спілок, совісті; надати права на самовизначення всім націям; відокремити церкву від держави і школи; амністувати політичних в'язнів; обмежити робочий день 8 годинами; надати населенню право отримувати освіту рідною мовою» [39]. Під цим документом підписалося 113 осіб.

У Висунську створили Товариство тверезості, яке в січні 1905 р. склало петицію на ім'я царя, де висувались вимоги збільшити площі надільної землі; скасувати викупні платежі; демократизувати місцеве самоврядування; надати свободу слова; зрівняти всіх перед законом і судом; припинити російсько-японську війну; скликати всеросійські представницькі збори; надати права на безкоштовне україномовне навчання [40].

Розпочинаючи з 1861 р., палітру національного руху розбавили громадські напрями народників, хлопоманів, українофілів. Запропонований ними шлях українського відродження передбачав, що інтелігенція повинна «підготувати уми до скасування кріпацтва», для цього їй потрібно засвоїти українську мову, звичаї, моральні чесноти простого народу та розповсюджувати освіту для покращення культурного середовища [41].

У 1855 р. на престол Росії зійшов імператор Олександр II, людина уподобано ліберальних поглядів. Першим кроком його лібералізму стала амністія членів Кирило-Мефодіївського товариства: М. Костомарова, П. Куліша, В. Белозерського, Т. Шевченка, – полум'яних ініціаторів українського національного відродження. Щоб врятувати український народ від денационалізації, у 1859 р. в Петербурзі вони створили першу українську громаду, яка шляхом культурно-освітньої діяльності сприяла поширенню національної ідеї та формуванню національної свідомості. Подібні організації виникли і в Одесі та Миколаєві.

Хвиля контрреформ, що прокотилась імперією, значно ускладнила ситуацію. Український національний рух продумано обмежувався Валуєвським циркуляром 1863 р., що заборонив видавати україномовну літературу, щоб загальмувати та звузити сферу впливу патріотично настроєної частини національної еліти. Емський указ 1876 р. не дозволяв ввозити українські книжки, користуватись українською мовою на сцені, викладати нею дисципліни в закладах освіти, остаточно підірвав легальну культурно-освітню діяльність, на яку орієнтувались громадивці.

Національне питання, підняте революційними подіями 1905-1907 рр. у Південному регіоні, дедалі підтримувалось діяльністю культурно-просвітницького товариства «Просвіта». У Миколаєві демократичні сили Товариства на чолі з М. Аркасом порушували питання впровадження рідної мови, культури, історії, розповсюдження народних обрядів та звичаїв, бо український народ прагнув не тільки говорити, вчитись, писати й читати рідною мовою, а й жити в самостійній українській державі. Розгорнулася кампанія, направлена на відміну розпоряджень російського самодержавного уряду 1863, 1876 рр. стосовно придушення української ментальності.

Отже, на межі XIX–XX ст. викристалізувалась концепція про Україну та українську націю. Розпочався новий виток у розвитку національного руху, шляхом поширення народно-демократичних ідей. Він посів особливе місце в процесі українського національного відродження, бо чітко визначив ідею державної незалежності. Виникають політичні партії, об'єднання, гуртки. Тобто формується політично та національно свідомо громада. Таким чином, процес гноблення з боку Росії консолідував і спонукав український громадсько-культурний рух перейти до активних революційних дій, для здобуття прав на вільний культурний, політичний та економічний розвиток свого народу. У політичну боротьбу включились як робітники, так і селянство, яке досягло рівня організованої діючої революційної сили, і було спроможне вести боротьбу з царським самодержавством, відстоювати не тільки соціально-економічні, а й національні інтереси. Трансформація селянської політичної свідомості зробила селянський рух рівнодіючою, потужною силою загальнореволюційного процесу 1905 р. в Південному регіоні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Одеський облдержархів. –Ф.Р.3829.-Оп.1.-Спр.141.-Арк.1-2.
2. Одеський облдержархів. –Ф.91.-Оп.16.-Спр.290.-Арк.1-2.
3. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.2878.-Оп.1.-Спр.14.-Арк.15-16.
4. Центральний державний історичний архів. – Ф. 1405. – Оп.530. – Спр.578. –Ч.5.- Арк.90-91.
5. Одеський облдержархів. –Ф.Р.-634.-Оп.1.– Спр.444. –Арк.105-107..
6. Черненко О. Очерк истории земельных отношений в Одесской губернии. - Одеса, 1925.-С.22.
7. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.- 2232.-Оп.1.-Спр.198.-Арк.6-7.
8. Центральний державний історичний архів. –Ф. 348. – Оп.1. – Спр.353. – Арк.1.
9. Там само.-Арк.75.
10. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.- 2878.-Оп.1.-Спр.3.-Арк.2.

11. Центральний державний історичний архів. Ф. 358. Оп.1, Спр.1. Арк.197.
12. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К.,1971.-С.412-413.
13. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.- 2878.-Оп.1.-Спр.1.-Арк.242.
14. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.- 1817.-Оп.2.-Спр.298.-Арк.2-3.
15. Центральний державний історичний архів. – Ф. 349. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.14.
16. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К.,1971.-С.336-338.
17. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.2778.-Оп.12.-Спр.557.-Арк.1.
18. Центральний державний історичний архів. – Ф. 348. – Оп.1. – Спр.445. – Арк.328.
19. Право. - Херсон. - 1905.-№15.-С.1.
20. Одеський облдержархів. –Ф.634.-Оп.1.-Спр.123.-Арк.17-18.
21. Одеський облдержархів. –Ф.634.-Оп.1.-Спр.445.-Арк.328.
22. Колективіст Миколаївщини – Миколаїв. - 1930.-№149.
23. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.2878.-Оп.1.-Спр.9.-Арк.12.
24. Одеський комуніст. – Одеса. - 1920. – 12 марта.
25. Центральний державний історичний архів. –Ф. 419. – Оп.1. – Спр.1690. – Арк.1.
26. Революція 1905-1907 рр. на Україні. Збірка документів. - Кн.1.-С. 320-322.
27. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К.,1971.-С.407-408.
28. Одеський облдержархів. –Ф.634.-Оп.1.-Спр.318.-Арк.274.
29. Миколаївський облдержархів. –Ф.Р.2878.-Оп.1.-Спр.13.-Арк.23.
30. Одеський облдержархів. –Ф.634.-Оп.1.-Спр.620.-Арк.4-5.
31. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К.,1971.-С.552.
32. Миколаївський облдержархів. –Ф.137.-Оп.1.-Спр.13.-Арк.6-39.
33. Одеський облдержархів. –Ф.634.-Оп.1.-Спр.620.-Арк.13-16.
34. Історія міст і сіл Української РСР. Миколаївська область. – К.,1971.-С.174.
35. Кочинський В. Селянський рух на Україні у 1905-1907 рр.-К.,1927.– Кн.2.-С.212.
36. Одеський облдержархів. –Ф.634.-Оп.1.-Спр.318.-Арк.304.
37. Миколаївський облдержархів. –Ф.1817.-Оп.1.-Спр.148.-Арк.1-3.
38. Право. - Херсон. – 1905 - № 15.
39. Шкварець В.П., Мельник М.Ф. Миколаївщина: погляд крізь століття. Історичний нарис. / В.П.Шкварець, М.Ф.Мельник. - Миколаїв, 1994. – С. 80-82.
40. Там само.-С.90.
41. Субтельний О. Україна. Історія. / О.Субтельний. – К.: Либідь,1993.- С.348.

E.N. KARAUYNAYA

REVOLUTIONARY PEASANT PERFORMANCES 1905 IN THE SOUTH OF UKRAINE (ON THE MATERIALS OF THE MYKOLAYIV CITY ADMINISTRATION AND KHERSON PROVINCE)

Summarizes the progress of revolutionary peasant uprisings of 1905. Kherson province. It is necessary, that the aggravation of the contradictions consolidated the Ukrainian ethnos and led to the preservation of spiritual achievements, to defend one's national identity, maintain traditions, native language and culture.

Key words: *rural intelligentsia, political and social organization, revolutionary activity, national consciousness, repression and punishment.*

E.H. КАРАУЛЬНАЯ

РЕВОЛЮЦИОННО-КРЕСТЬЯНСКИЕ ВЫСТУПЛЕНИЯ 1905 НА ЮГЕ УКРАИНЫ (НА МАТЕРИАЛАХ НИКОЛАЕВСКОГО ГРАДОНАЧАЛЬСТВА И ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНИИ)

Обобщаются ход революционно-крестьянских выступлений 1905 г. Херсонской губернии. Подчеркивается, что обострение противоречий консолидировало украинский этнос и побудило к сохранению духовных достижений, отстаиванию национальной самобытности, сохранению традиций, родного языка и культуры.

Ключевые слова: *сельская интеллигенция, политически общественные организации, революционная деятельность, национальное сознание, репрессии и наказания.*